

Slavernijverleden van Nederland en Friesland

Docentenhandleiding

Beschrijving opdracht

Deze opdrachten zijn gemaakt om ervoor te zorgen dat leerlingen kennis nemen van de donkere geschiedenis van de vaderlandse geschiedenis in Nederland in het algemeen en in Friesland in het bijzonder. Hoewel slavernij en koloniale handel met elkaar verbonden waren, en tot slaaf gemaakten daardoor in de toenmalige maatschappij 'als normaal' werden beschouwd, waren er in Friesland ook mensen die zich tegen de slavernij verzetten.

Tijdvakken

- Regenten & Vorsten (1600 – 1700)
- Pruiken & Revoluties (1700 – 1800)
- Burgers & Stoommachines (1800 – 1900)

Kenmerkende aspecten

- 25. Ontstaan van handelskapitalisme en begin van een wereldeconomie.
- 27. Het denken over staat en maatschappij in de Verlichting.
- 29. Slavenarbeid op plantages en de opkomst van het abolitionisme.
- 30. Het streven naar grondrechten en naar politieke invloed van de burgerij in de Franse en Bataafse revolutie.
- 31/33. De industriële revolutie en de opkomst van emancipatiebewegingen.

Doelgroep

Niveau: HAVO

Klas: 3

Tijdsduur

50 minuten (1 lesuur)

Leeruitkomsten

- De leerling kan de grote lijnen de Nederlandse slavernijgeschiedenis beschrijven.
- De leerling kan uitleggen hoe de driehoekshandel werkte.
- De leerling kan in eigen woorden uitleggen dat de Verlichting invloed had op de groeiende tegenstand tegen slavernij.
- De leerling kan in eigen woorden uitleggen wat abolitionisme is.
- De leerling kan één voorbeeld noemen van hoe een Fries zich tegen de slavernij verzette.

Leerlingenmateriaal

Link naar LessonUp:

<https://www.lessonup.com/app/lesson/Xcx5mbaW9gy7h6RDN/9GZrAkHmKuMXvFxT5>

Vorbereiding en benodigdheden

- Digibord
- Laptops / computers voor leerlingen
- De leerlingen krijgen een code van de docent, wanneer die op *les starten* heeft gedrukt. Deze code vullen zij in op de *LessonUp.app*. En zo kunnen de leerlingen deelnemen aan de les.
- Werkt het opsturen van antwoorden niet? Op p. 5-6 van deze docentenhandleiding staat een papieren antwoordenblad. Maak voldoende kopieën voor de leerlingen en laat ze deze invullen met een pen.

Beginsituatie leerlingen

De leerlingen hebben hoogstwaarschijnlijk gehoord van slavernij. Echter is het besef over hoe het er echt aan toe ging nog niet daar. En weten zij wellicht ook weinig over de sporen van het slavernijverleden in Friesland. Het doel van deze les is dat dat besef indaalt.

Instructie aan leerlingen

- *Wat?*
De leerling opent de site *LessonUp.app* op de laptop/ computer en voert de code in die de docent aangeeft. Ze maken de opdrachten individueel op het tempo dat de docent bepaalt.
- *Hoe?*
Wanneer een opdracht aanbreekt nadat de docent de slide heeft voorgelezen, verschijnt op hun scherm de mogelijkheid om hun antwoord in te vullen. Dit kan een sleepvraag, meerkeuzevraag of open vraag zijn. De vragen zijn te beantwoorden met informatie in voorgaande slides, of de leerling moet zich kunnen inleven in een situatie (perspectiefvraag).
- *Waarom?*
De leerling leert over de donkere kant van de Nederlandse én Friese geschiedenis. In een wereld die steeds meer met elkaar te maken krijgt, is het belangrijk dat je je eigen geschiedenis kent maar ook die van een ander. Inleving is belangrijk, en dat krijgen ze mee middels deze vragen.

Uitvoering

- Voor het geven van deze les heb je weinig achtergrondinformatie nodig. Wel moet je je ervan bewust zijn dat je gevoelige geschiedenis aan de orde stelt, en dus is het creëren van een serieuze sfeer belangrijk.
- Door middel van de filmpjes en opdrachten krijgen de leerlingen inzicht in wat het slavernijverleden inhield en dat het belangrijk is om hierover te leren.
- De opdrachten bestaan uit meerkeuzevragen, sleepvragen en open vragen.
 - In het geval van open vragen, is het belangrijk om de antwoorden te bespreken met de klas.
 - Door de sleep- en meerkeuzevragen kun je snel heen.
 - Stuur bij waar nodig. De leerlingen werken allen hun opdrachten uit op de laptop/ computer, als iedereen het antwoord heeft gegeven kun jij als docent doorklikken naar de volgende vraag. Alle informatie wijst zich uit in de LessonUp.
- Als je door de vragen heen bent, ga met een aantal vragen bij de leerlingen na of de doelstellingen bereikt zijn.

Deze les is ontwikkeld door

Tuur de Vries, student lerarenopleiding Geschiedenis, NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden 2023

BIJLAGE

Belangrijke context bij lessen over slavernijverleden

Dit document is tot stand gekomen mede dankzij adviezen van het Comité 30 juni - 1 juli Fryslân

Een les over het slavernijverleden van Friesland vergt enige voorkennis van de docent. Het is goed om te beseffen dat aan het vergroten van kennis en bewustwording van dit beladen erfgoed in onze eigen Friese omgeving nog een wereld valt te winnen. Hetzelfde geldt voor de uit het slavernijverleden voortvloeiende maatschappelijke achterstelling en uitsluiting anno nu. Wij geven hier concrete tips en actuele informatie om goed voorbereid een les uit te voeren.

Slavernijverleden in Fryslân

Het slavernijverleden is een zeer pijnlijk, belangrijk en lange tijd onderbelicht onderdeel van onze Nederlandse geschiedenis. Tot voor kort werd slavernij in Fryslân zelfs nog vaak gezien als iets dat ver weg gebeurde. In landen als Suriname, Curaçao en Indonesië, of steden als Amsterdam en Middelburg.

Maar ook onze provincie heeft een slavernijverleden. Sporen zijn terug te vinden in plaatsen als Leeuwarden, Harlingen, Dokkum en Wolvega én in onze archiefinstellingen en musea. Gebouwen, monumenten, straatnamen, archiefstukken en museale objecten herinneren aan een verleden dat nog steeds doorwerkt in het heden. Meer weten? Lees het boek [Sporen van het Slavernijverleden in Fryslân. Met wandel- en fietsroutes.](#)

Vorbereiding docent

- Voor je de les geeft, is het verstandig om na te gaan hoe jouw klas dit onderwerp zal ontvangen. Misschien zijn er pijnpunten of achtergronden van leerlingen waar je rekening mee moet houden? Het onderwerp slavernijverleden kan gevoelig zijn. Het is van invloed op [de hedendaagse maatschappelijke positie van mensen met kleur](#). Het is belangrijk om hierover het gesprek met leerlingen aan te gaan. Besteed aandacht aan de positie en bejegening van mensen van kleur in het heden, inclusief racisme en discriminatie. En aan de persoonlijke ervaringen van jouw leerlingen.
- Zorg voor [sociale veiligheid in de klas](#), door de dialoog/discussie goed te begeleiden. Op de [site van Erfgoedwijzer met de Klas](#) vind je tips in de PDF *Erfgoedtool 3 - een dialoog voeren*.

Budget voor scholing

Het ministerie van OC&W stelt [subsidie](#) beschikbaar voor scholing van aankomende en zittende leerkrachten en docenten in PO, VO en MBO. Om hen te ondersteunen bij moeilijke, schurende klassengesprekken. In Fryslân biedt [Tumba](#) trainingen en advies.

Belangrijke begrippen

- Bij het lesgeven over het slavernijverleden [doet woordgebruik ertoe](#). De voorkeur gaat uit om niet het begrip *slaaf* te gebruiken, maar *tot slaaf gemaakte*. Om het verschil in kleur te benoemen, gebruik je *witte en zwarte mensen* en *mensen van kleur*.
- Op de website [slavernijenij.nl](#) vind je informatie over de slavenhandel, de trans-Atlantische driehoekshandel en het leven van tot slaaf gemaakten aan boord van een slavenschip.
- Tijdens de les kunnen ook termen aan de orde komen, zoals *discriminatie*, *racisme*, *achterstelling*, *uitsluiting* en *etnisch profileren*. Leg deze begrippen uit binnen de context van de les.
- Het is goed te beseffen dat tot slaaf gemaakten zich altijd hebben [verzet](#) tegen hun onderdrukking. Voorbeelden zijn [Anton de Kom](#) (Canon van Nederland) en [Tula](#). Maar er waren er meer. Bespreek dit.
- Hoewel slavernij structureel onderdeel was van de Nederlandse politiek, economie en maatschappij, zijn er ook altijd Nederlanders geweest die zich tegen de slavernij verzetten. Ook in Friesland. Zoals de redactie van de *Provinciale Friesche Courant*, die regelmatig over de misstanden van slavernij publiceerde (bron: [Sporen van](#)

[het Slavernijverleden in Fryslân](#), p. 23). En ook Multatuli (wiens moeder Friezin was) schreef kritisch over het koloniale bewind in het boek *Max Havelaar*.

- Als jouw les over één of meerdere bronnen uit één plaats gaat, maak dan duidelijk dat dit niet uniek is. Maar dat er overal in Fryslân sporen van slavernijverleden zijn.

Na de slavernij

- [De afschaffing van de slavernij](#) in de Nederlandse kolonies gebeurde in fases. In 1814 werd de handel in slaven verboden, in 1860 werd slavernij verboden in Nederlands-Indië en in 1863 in de West-Indische koloniën (Suriname en het Caribisch gebied). Maar echt vrij waren de tot slaafgemaakten niet. Want nog tot 1873 werden ze gedwongen om op de plantages te blijven werken, als compensatie voor de plantagehouders. In 1873 waren de tot slaaf gemaakten dus pas echt vrij. Vergeet niet dat ook in onze kolonies New York, Brazilië en Kaap de Goede Hoop (Zuid-Afrika) slavernij is geweest. Deze gebieden zijn wij al voor 1863 kwijtgeraakt.
- Het slavernijverleden is niet alleen iets van het verleden, het [werkt door](#) tot op de dag van vandaag. Het heeft veel pijnlijke aspecten en gevolgen voor zwarte mensen. Het is goed om die gevolgen met jouw leerlingen te bespreken. Hierdoor zijn zij ook beter in staat om de context te begrijpen waarom de Nederlandse Staat, in de persoon van premier Rutte, in 2022 excuses voor de slavernij aanbood. Voor veel nazaten van tot slaaf gemaakten zijn deze excuses geen oplossing, het is wel een begin voor een gesprek. En het helpt bij het helingsproces, want heeft een psychologische werking. Dat dit op landelijk politiek niveau gebeurde, [heeft veel betekenis](#). Ook lokaal is door verschillende burgemeesters (onder meer Den Haag, Amsterdam en Utrecht) excuses aangeboden, voor de rol die hun stad in de slavernij heeft gehad. Hoe de excuses per persoon worden ontvangen, is verschillend.
- Kinderen en jongeren vinden het slavernijverleden een belangrijk onderwerp en willen er graag meer over leren. Dat blijkt uit [onderzoek](#) van de [Kindercorrespondent](#) onder honderden kinderen en jongeren uit het Koninkrijk der Nederlanden inclusief de Cariben. Ook schaamt meer dan de helft zich over dit deel van de geschiedenis.

Burgerschap & Maatschappijleer

Deze les kan ook bij het vak burgerschap of maatschappijleer worden gegeven. Dan ligt er minder nadruk op het historische aspect. Ga in dit geval met jouw leerlingen meer in op het effect van het slavernijverleden op de hedendaagse samenleving in Nederland.

Websites

- [Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis \(NiNsee\)](#)
- [NiNsee educatie](#), twee lessen over het slavernijverleden
- [NiNsee Slavernij en Jij](#), educatieve site voor docenten en scholieren/studenten VMBO-T t/m MBO
- [Comité 30 juni – 1 juli Fryslân](#), verbonden aan NiNsee
- [Nationaal monument slavernijverleden \(Amsterdam\)](#)
- [Keti Koti](#)

Kijktips

FryslânDOKs van Omrop Fryslân:

- [De koopman en de dominee \(30 min.\)](#): Historicus Barbara Henkes gaat op zoek naar sporen. En hoogleraar Ruerd Ruben verdiept zich in de handelsrelaties tussen Nederland en de overzeese gebieden. Welke rol speelde Friesland in het slavernijverleden? En in hoeverre heeft dat verleden nog altijd invloed op onze maatschappij?
- [Onderhuids \(30 min.\)](#): Bij Marlon Wijngaarde, Anoushka Faneyt en Evelyn Andoh maakt het slavernijverleden deel uit van hun familiegeschiedenis. Hoe werkt dat door in hun leven nu? En welke ervaring hebben zij met racisme?

Het Slavernijverleden van Nederland en Friesland

Dit zijn de antwoorden van:

Leerlingnummer:

Datum:

De Driehoekshandel (**opdracht 1**)

Zet de juiste begrippen bij de nummers

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

Opdracht 2

- 1.
-

- 2.
-

Perspectiefopdracht: Film “De Negerhut van Oom Tom” (**opdracht 3**)

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Boek: “De Negerhut van Oom Tom” (**opdracht 4**)

1.

2.

3.

De Friezen Jongstra en Winkler Prins tegen slavernij (**Opdracht 5**)

1. A
B
C

2.

3.

-
4. A
B

5.
